

MODELIRANJE I NEOBLIKOVANI MATERIJALI U LIKOVNOM RADU S PREDŠKOLSKOM DJECOM

DIANA NENADIĆ-BILAN
Filozofski fakultet u Zadru

UDK: 372.874
Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 1987—01—30

Predškolsko dijete se, pored ostalog, izražava i putem likovnih aktivnosti. U svakodnevnom praktičnom radu likovno izražavanje se najčešće svodi samo na oblikovanje na plohi (crtanje i slikanje). Oblikovanje u prostoru kao područje ispoljavanja stvaralačke aktivnosti djeteta nedopustivo je zanemareno u predškolskim ustanovama. Modeliranje ima izuzetan značaj za svestran i uspješan likovni razvoj djeteta. To je prirodniji i lakši način likovnog predočavanja predmeta s kojima se dijete svakodnevno susreće. Ono se u modeliranju služi raznovrsnim neoblikovanim materijalima od kojih su glina, plastelin, papir i pjesak vrlo pogodni za oblikovanje. Svojom relativnom nedovršenosti, odnosno neoblikovanošću, materijali potiču dijete na likovno oblikovanje. Svaki materijal nosi u sebi određenu determiniranost. O njegovim svojstvima ovisi način oblikovanja, zahtjeva izvjestan tretman adekvatan njegovoj prirodi, dakle posjeduje u sebi tehničku namjenu. Neoblikovani materijali pružaju neograničene mogućnosti za razvoj likovnih sposobnosti djece predškolske dobi. Pri izboru neoblikovanog materijala vodi se računa o dobi djeteta, o njegovim individualnim sklonostima, o likovno-pedagoškim ciljevima, te o materijalno-organizacijskim mogućnostima predškolske ustanove.

1. *Likovno izražavanje predškolske djece*

Predškolsko dijete cjelovito izražava svoje prirodne porive i potrebu za upoznavanjem i istraživanjem svijeta. Ovo se izražavanje, pored ostalog, realizira i putem likovnih aktivnosti djece. Kod predškolske djece postoji potreba za likovnim izražavanjem. Likovno izražavanje je takav vid stvaralačke aktivnosti pomoću kojeg se dijete i igra i prikazuje (izražava) i cjelokupno razvija. Likovno se izražavajući, dijete iznosi svoje želje i iskustva, ali i spoznaje svijet u kojem živi.

Sva su djeca sposobna za »avanture« likovnog izražavanja, pa je neophodno uključivati i onu djecu koja se zbog različitih uzroka ne usuđuju likovno izražavati. Ne postoji nemogućnost stvaralačkog likovnog izražavanja djece, nego samo postoje različita postignuća u ovom izrazu.

Likovne aktivnosti pružaju predškolskom djetetu ogromno zadovoljstvo. U radu s predškolskom djecom ne inzistira se na savršenstvu i do-

tjeranosti dječjeg rada, već se djeci omogućava slobodno izražavanje. Jedan od osnovnih zadataka likovne kulture predškolskog djeteta jest razvoj individualne likovno-stvaralačke ekspresivne sposobnosti. No, da bi se to u potpunosti realiziralo potrebno je omogućiti djetetu aktivno stvaralačko istraživanje u oba područja likovnog izražavanja (oblikovanje na plohi i oblikovanje u prostoru); upoznati dijete s likovno-tehničkim sredstvima rada; bogatiti dječje percepcije usmjeravanjem pažnje na bogatstvo prostora, oblika, linija i boja u okolini; razvijati sposobnost zapažanja i promatranja lijepog u bližoj okolini, prirodi i likovnim djelima koj asu primjerena dječjim mogućnostima; razvijati potrebu i sposobnost vrednovanja vlastitih radova i radova ostale djece, te mogućnosti djetetu da neposredno upozna stvaraoce, kulturno-umjetničke ustanove i vrijedne kulturne spomenike.

Dijete u svoj likovni rad unosi cijelog sebe, sve svoje želje, emocije i maštu. Likovne ga aktivnosti najčešće cjelokupno angažiraju tako da istovremeno dok crta, dijete i govori, komentira radnje koje izvodi, ili pak pravi pokrete tijelom dočaravajući i dopunjavajući likovni rad. Nedostatak znanja i nesigurno rukovanje sredstvima izražavanja nije presudno za dječje likovno izražavanje.

Dijete se izuzetno veseli likovnim aktivnostima, pa rado prihvaća svaki odgajateljev poticaj da se likovno izrazi. Dijete na početku faze šaranja nema određenu namjeru da crtežom nešto prikaže. Njegovo je crtanje pretežno motoričkog promatranja, mišljenja, pažnje, osjećanja) i proširivanjem iskustava dijete se počinje sve bogatije i složenije izražavati. Crtajući ono realizira svoje namjere koje su već određene i raznovrsnije. Pravilno usmjerenim odgojno-obrazovnim radom dijete se po tiče na izražavanje.

2. Oblikovanje u prostoru kao područje likovnog izražavanja predškolske djece

Likovno izražavanje može biti oblikovanje na plohi i oblikovanje u prostoru. Kad se govori i piše o dječjem likovnom izražavanju, uglavnom se misli na oblikovanje na plohi crtačkim i slikarskim likovno-tehničkim sredstvima. Oblikovanje u prostoru kao područje ispoljavanja stvaralačke aktivnosti djeteta je u velikoj mjeri zapušteno i nedovoljno prisutno u svakodnevnom praktičnom radu s predškolskom djecom. Problemi oblikovanja u prostoru također su relativno zapostavljeni i u pedagoško-teorijskoj razradi. Stoga je neophodno razmotriti karakteristike dječjeg stvaralačkog izražavanja s didaktički neoblikovanim materijalom¹ kod modeliranja.

¹ Pod didaktički neoblikovanim materijalom podrazumijevamo materijale koji nisu prošli kroz proces namjernog i svjesnog oblikovanja, odnosno kod kojih nije došlo do izmjene njihovog prirodnog oblika.

Modeliranjem se likovni doživljaj izražava formom u nekom materijalu. Tu dolazi do metamorfoze materijala, odnosno do promjene forme materijala. Modelirano djelo nastaje oblikovanjem mase. Izražajni elementi modeliranog djela jesu: volumen, linija, prostor, ploha i površina. Volumen je oblikovan plohama koje mogu biti glatke, zaobljene, hrapave i sl. Plohe kontinuirano zatvaraju zamišljeni oblik. Karakter dodira volumena i prostora određen je plohom. Ako ploha zatvara lik sa svih strana, onda se prostor nigdje ne zadržava.

Plohe mogu biti usmjerene u različitim pravcima i sastajati se u oštrim ili zaobljenim bridovima. Ako ploha kontinuirano teče, onda modeliranom djelu daje relativnu statičnost. Međutim, ako je volumen izlomljen u nekoliko ploha, dobiva se dojam dinamičnosti i aktivnog odnosa s prostorom (npr. skulptura »Leteća figura«, 1945—46., autor: Henry Moore).

Površina modelarnog djela (tekstura) otkriva karakter i podatnost materijala s kojim se oblikuje. Ako je djelo oblikovano npr. u glini, onda je površina ispucana i neznatno hrapava.

»Bilo da je građeno od kamena, isklesano od mramora, izliveno u u bronci, premazano lakom, izgravirano u bakru ili drvetu, umetničko delo samo je prividno nepokretno. Ono izražava želju za postojanošću, ono predstavlja jedan zasto j u vremenskom proticanju koji, međutim pripada prošlosti. Ustvari delo se rađa kao posledica jedne i predstavlja pripremu nove promene.« (A. Fosijon, 1964., str. 11.)

U modeliranju postoje određeni načini rada koji se sastoje u dodavanju ili u oduzimanju materijala. Način rada ovisi o materijalu koji se koristi. Mekani, podatni materijali poput gline, voska i plastelina omogućavaju dodavanje komadić po komadić materijala. Ako se radi s tvrdim, ukočenim materijalom, kao što je drvo, kamen ili metal, onda se oblik stvara oduzimanjem i to uz pomoć odgovarajućeg pribora.

Djetetu predstavlja veliko zadovoljstvo spoznaja da može oblikovati različite materijale i tako na vizualan način izražavati vlastite osjećaje i spoznaje. Takav rad zahtjeva veću pripremu odgajatelja, radnog materijala, mjesta gdje će se modelirati i, naravno, pripremu djece. Postoje i problemi tzv. tehničke naravi — dijete treba upoznati s karakteristikama različitih materijala, a javljaju se teškoće kako održati konstrukciju (modelirano djelo) a da se ne sruši. Sve to otežava djetetu da modelira upravo onakve oblike kakve je zamislio.

Dijete se lakše i uspješnije izražava oblikovanjem u prostoru (trodimenzionalno) nego oblikovanjem na plohi (dvodimenzionalno). Predmeti iz svakodnevne okoline moći će se lakše predstaviti upravo različitim materijalima za modeliranje. Trodimenzionalne predmete je lakše predočiti modeliranim djelom nego izražavanjem na plohi. Kad se neki predmet želi nacrtati, tada se javlja problem kako njegovu trodimenzionalnost smjestiti i prikazati na dvodimenzionalnoj plohi. Ovih problema nema u modeliranju, pa je djetetu tako lakše modeliranjem oblikovati neki predmet.

Likovni materijali poput gline, plastelina i drugih daju djetetu tri dimenzije samo materijalno. Dijete mora, služeći se njime, postepeno usvojiti pojam trodimenzionalnosti i to u procesu praktičnog rada.

Dječji proizvodi nastali modeliranjem reflektiraju također zakonitosti njihovog likovnog razvoja. U tom smislu možemo u potpunosti povući paralelu između stupnjeva razvoja dječjeg crtanja i modeliranja. Stupnju šaranja bi u modeliranju odgovaralo igranje s materijalom, pa tako dijete udara glinu dlanovima, gnječi je prstima i šakama, rastavlja je i sastavlja. Kada je dijete u stanju nacrtati krug, ono istovremeno modeliranjem pravi prve glinene loptice. Kao što prvi krug ne znači da je dijete ovladalo dvodimenzionalnim prostorom, tako i prva glinena loptica ne znači da je dijete uspjelo svladati trodimenzionalnu organizaciju. To je elementarna forma u kojoj ni oblik ni pravac nisu još izdiferencirani. Prva glinena loptica predstavlja sve predmete iz djetetove okoline, ona stoji za svaku pojavu i oblik.

Dijete vrlo brzo od gline ili kakvog sličnog materijala izvlači duguljaste valjkaste oblike, odnosno štapiće. Ovaj valjkasti štap od gline identičan je s linijom na crtežu. Mada je štap u fizičkom smislu trodimenzionalan, on u smislu modeliranja predstavlja jednodimenzionalno shvaćanje jer nam nešto predočava samo svojim pravcem i dužinom. Sva djeca oblikuju valjkaste forme kojima prikazuju životinje, ljudske figure, cvijeće i slično.

Na sljedećem stupnju likovnog razvoja dolazi do veće diferencijacije u radu s neoblikovanim materijalima. Djeca kombiniraju štapiće u nove oblike, ukrštavaju ih, zakrivljuju, sastavljaju više štapića na jednom mjestu, uvijaju ih, itd. Zatim dijete oblikuje ploču koja je dvodimenzionalan oblik i koja omogućava bogatije izražavanje. Kombinacijom ploča nastaju trodimenzionalni oblici. U ovoj fazi ploče se kombiniraju s izvučenim valjcima, što omogućava kompleksnije likovno izražavanje. Sastavljaju se loptice, prave se rupe u njima, dodaju se štapići i ploče, itd.

Međutim, diferencijacija oblika nastaje i unutrašnjom podjelom oblika, a ne samo dodavanjem drugih elemenata. Tako djeca vrlo često urezuju ili utiskuju prstima ili štapićem različite dekorativne crte na glini ili plastelinu. Oblikovano djelo se ukrašava vijugavim linijama, krugovima, točkicama i slično. Na taj način stvara teksturu na površini modeliranog djela.

Modelirajući dijete mora svladati i materijal koji oblikuje, ali i ono što želi prikazati. Za predškolsko dijete ovo nije ni malo lagan zadatak. Međutim, upravo ova izvjesna teškoća čini modeliranje tako privlačnim. U svladavanju ovog izazova djeca doživljavaju zadovoljstvo koje bi sigurno izostalo da se radilo o laganom zadatku. Relativno nepoznavanje materijala i teškoće pri oblikovanju još jače usmjeravaju dijete na predmet rada i povećavaju njegovu moć koncentracije. Radom na ma-

terijalu razvija se fina motorika, djeca su psihički i fizički aktivna, stječu se mnoge spoznaje. Dijete također stječe i utvrđuje vlastiti osjećaj za prostor i volumen.

Svako dijete u procesu prostornog oblikovanja ima svoj tempo rada, pa ga ne treba požurivati ili prekidati u radu. Ono vrlo često zna potpuno uništiti modelirano djelo, ali i odmah nakon toga ponovo započeti sve ispočetka. U tome je velika prednost modeliranja. Predmet rada se uvijek može popraviti, dodati nešto drugo što će se bolje uklopiti, ili pak sve zgnječiti i preoblikovati. Takve mogućnosti ne postoje u radu s drugim likovno-tehničkim sredstvima. Osim toga, već korištenu glinu ili plastelin možemo uvijek ponovo upotrijebiti, pa je ovakav rad dosta ekonomičan.

Mada smo ranije istakli da je određena teškoća u radu veliki izazov i poticaj djeci, ona mogu potpuno izgubiti volju za rad ako su zadaci preteški i ako su prepuštena sama sebi.

3. Neoblikovani materijal i modeliranje

Svaki materijal je oblikovan, odnosno već posjeduje svoj prirodni oblik. Međutim, termin »neoblikovani materijal« se uvriježio u našoj pedagoško-metodičkoj terminologiji, pa ga iz tog razloga i koristimo u ovom radu. Pod neoblikovanim materijalom podrazumijevamo raznovrsne materijale poput gline, plastelina, papira, pijeska i slično.

Da bi se likovni doživljaj izrazio i realizirao mora postojati njegov operativni nosilac. Tu funkciju posjeduje likovni materijal koji svojom konkretnošću omogućuje da se ostvari zamišljena ideja. Materijal potiče na manipuliranje i djelovanje, inicira akciju. Svojom prirodnom strukturom i karakteristikama potiče na oblikovanje raznovrsnih formi. Svaki materijal nosi u sebi određenu determiniranost. O njegovim svojstvima ovisi način oblikovanja (zahtijeva izvjestan tretman adekvatan njegovoj prirodi), dakle posjeduje u sebi tehničku namjenu. Obradom materijala ne mijenja se njegov prirodni karakter i ravnoteža, nego samo vanjski izgled materijala. Svaki materijal pruža neograničene mogućnosti za razvoj likovnih sposobnosti djece predškolske dobi. Međutim, rad s pojedinim materijalima se razlikuje.

U radu s predškolskom djecom koristimo se mnogobrojnim neoblikovanim materijalima. Njihova je vrijednost u tome što pružaju široke mogućnosti obrade, a primjereni su predškolskoj dobi. Svojom nedovršenošću, odnosno neoblikovanošću, materijal »poziva« dijete na rad i oblikovanje. Najčešće se u modeliranju služimo glinom, plastelinom, pijeskom, piljevinom, papirom (novinski, rol i kolaž papir), staniolom, mekanom žicom, kartonom, tekstilnim otpacima i slično. Isto tako možemo koristiti i odbačeni bezvrijedni materijal kao što su upotrebljene šibice, čepovi, vrpce, vuneni konci, industrijska ambalaža, perje itd. Uspješno se mogu također koristiti i materijali iz prirode, poput keste-

nja, žireva, lišća, grana, korijenja, kamenčića, šišarki, kore drveta, krumpira, mrkve, koštica, slame, narančine kore, itd.

Glina je izuzetno vrijedan materijal koji je najpogodniji za oblikovanje u prostoru. Mekana je, pokretljiva, podatna, elastična, pa omogućuje oblikovanje različitih formi (od najtanjih do najpunijih). Lako se prepušta ruci, a dijete je oblikuje dlanovima i prstima. Manipulirajući s glinom, dijete upoznaje njena svojstva i strukturu. Ono može osjetiti njenu masu (volumen) i plasticitet. Tako manipuliranje s glinom pomaže razvoju taktilnosti, jer dijete u isto vrijeme angažira obje ruke. Prije upotrebe glinu treba pripremiti. Razlikujemo svijetložutu i sivu glinu. Svijetložuta glina nije dobra za modeliranje jer lako puca, pa se dječji radovi vrlo brzo raspadaju. Siva glina je vlažnija, mekša za oblikovanje, a gotovi radovi su trajniji. U radu s glinom najveći je problem kako sačuvati oblikovane predmete. S vremenom se glina suši, pa dolazi do otpadanja pojedinih dijelova. Zato glinene radove ne možemo zadržati dulje vremena (za razliku od radova napravljenih od plastelina, papira, žice i slično). No, rad s glinom je najekonomičniji (jeftinija je od drugih materijala), a pruža i velike mogućnosti obrade.

Plastelin ostavlja na prstima masan sloj zbog sastavnih dijelova od kojih je napravljen. Ovi sastojci omogućuju da plastelin zadrži elasticitet duže vrijeme. Tako se oblikovani elementi lakše međusobno povezuju, a kasnije se čvrsto drže (zato dječji rad možemo sačuvati neograničeno). Trajna elastičnost plastelina omogućava da se rad može nastaviti i slijedećeg dana. Gnječenjem, pritiskivanjem i oduzimanjem plastelina mogu se formirati vrlo sitni oblici s puno detalja. Specifičnost plastelina je njegova obojenost. Međutim, svrha modeliranja s plastelinom nije samo u sastavljanju boja, već i u kvaliteti oblika. U radu s plastelinom mogu se javiti poteškoće jedino ako djeca dobiju male komadiće plastelina. Ponekad je plastelin tvrd za oblikovanje, ali se vrlo brzo ugrije miješanjem u ruci. Kad je zagrijan, lakše se oblikuje i bolje sastavlja.

Papir je karakterističan po lakoći, pa se zbog toga od papira oblikuju predmeti koji posjeduju dotično obilježje (lagani, lepršavi, vibrantni). Papir je dostupan i blizak djetetu. Prikladan je za rad, a može se savijati, lomiti (po bridu), gužvati, perforirati, itd. Već se trogodišnje dijete interesira za papir, izrezuje ga ili trga na sitne komadiće, kasnije se to nastavlja, a rješenja su sve bogatija. Kad pravi kutiju, dijete izrezuje četvrtasti komadić papira koji će predstavljati taj predmet, ali u dvije dimenzije (jer treću ne uspijeva predočiti u materijalu). Prvi izresci od papira su vrlo jednostavni — gotovo da uopće ne podsjećaju na predmete koje predstavljaju. U radu s papirom djeca se koriste škarama i ljepilom, a kod toga im odgajatelj pomaže u samom tehničkom postupku (držanje škara, ljepljenje). Djeca radije oblikuju s obojenim ili ilustriranim novinskim papirom nego običnim bijelim papirom i kartonom.

Pijesak se može upotrebljavati u vlažnom i suhom stanju. Djeca otkrivaju pijesak u najranijoj dobi pa od njega prave kule, tunele, mostove i slično. S pijeskom se može graditi individualno ili kolektivno, međutim, on ne pruža velike mogućnosti u figuralnom oblikovanju, pa se više koristi u modeliranju većih zatvorenih cjelina (poput naselja, kuća, planina, itd.).

Izbor likovno-tehničkih sredstava ovisi o dobi djeteta, o pedagoškim zahtjevima i ciljevima, te o materijalno-organizacijskim mogućnostima.

Izbor neoblikovanog materijala treba biti takav da rukovanje s njim ne predstavlja poseban tehnički problem za predškolsko dijete. Preferiraju se materijali s kojima dijete relativno lako rukuje i koji su dovoljno mekani i podatni za obradu. Određeni neoblikovani materijal nudi se djetetu i prema njegovoj individualnoj sklonosti.

Likovni materijali se odabiru i u skladu s pedagoškim ciljevima i zahtjevima. Ako se npr. želi omogućiti slobodna i spontana ekspresivnost u likovnoj aktivnosti, onda se djeci nude npr. veći komadi mekane gline.

Međutim, materijalno-organizacijske mogućnosti predškolske ustanove u velikoj mjeri određuju i ograničavaju upotrebu raznolikog neoblikovanog materijala, te bogatiji izbor likovno-tehničkih sredstava.

LITERATURA:

1. Arnhaajm, R.: *Umjetnost i vizuelno zapažanje*. Beograd, Univerzitet umetnosti, 1981.
2. Bodulić, V.: *Umjetnički i dječji crtež*. Zagreb, Školska knjiga, 1982.
3. Fosijon, A.: *Život oblika*. Beograd, Kultura, 1964.
4. Koritnik, M.: *Igre i rad s papirom*. Zagreb, Savez društva »Naša djeca«, 1980.
5. Lowenfeld, V., Brittain, W.L.: *Creative and Mental Growth*. New York, The MacMillan publishing Co., 1975.
6. Meyers, H.: *150 likovnih tehnika*. Sarajevo, Svetlost, 1975.

Diana Nenadić-Bilan: MODELING AND UNFORMED MATERIALS IN THE ARTISTIC WORK WITH PRE-SCHOOL CHILDREN

Summary

Among other things, the pre-school child expresses itself through the plastic art activities. In everyday practical activities, plastic art expression most frequently amounts to no more than drawing and painting on the board. Making forms in space as a domain of expressing the creative activities of children, is impermissibly neglected in pre-school institutions. Modelling is of extraordinary importance for the universal and successful development of the ability of figuration in children. This is more natural and facile method of the plastic art presentation of objects that the child confronts every day. In modelling, the child uses various unformed materials of which clay, plasticine, paper and sand are suitable. Because of its relative incompleteness, that is formlessness, the materials encourage the child in plastic art forming. Each material embodies a specific determination. The mode of form-making depends on its qualities, requires a specific treatment adequate to its nature, that is, within itself it has its technical purpose. Unformed materials offer unrestricted possibilities for the development of the plastic art abilities of pre-school children. When we decide to choose the unformed material we have to take into account the age of the child, its individual possibilities, the artistic-pedagogical aims, and the materialistic and organizational capabilities of the pre-school institutions.